

A nép néhány orvosi növényéről.

Alig van vidék az országban, a hol valami orvosi fű ne teremne. A nép mindenütt — talán minden faluban — gyűjt egyes füveket orvosságul s ellátja velök a házat, úgy hogy nélkülözheti az olykor mérföldekre eső gyógyszerátart.

Sokszor olyan füveket gyűjt a nép, a melyek ma is használatosak az orvoslásban, de talán legtöbbször olyan növényeket is szednek, melyek régente officinálisak voltak ugyan, de ma már nem azok. Sőt van eset, hogy olyan növényeket is gyűjtenek orvosi növény címen, melyeknek hatásáról semmit sem tudunk s melyek az orvosi növények sorába nincsenek felvéve. Persze ilyen esetekben a babona is hozzájárul, talán az játssza a főszerepet; mindenféle mesés dolgokat fűznek egy-egy fű hatásához, melynek reális alapja nincs.

Az orvosi füvek fölismerése volt a növénytan kiinduló pontja; ebből keletkezett évszázadok alatt a növénytan mint tudomány. S a nép között helyenként megmaradt a botanika ezen ősi formája, az orvosi füvek gyűjtése, még ma is.

Érdekes volna a nép orvosi füveit összegyűjteni vidékek és nemzetiség szerint. Mert minden vidéknek változik a flórája s ezért az orvosi növények névsora is eltér a különböző vidékeken. A nép tehát kénytelen vidékek szerint más-más növényt orvosságul használni. Van ugyan már magyar nyelven is olyan könyv, melyben a nép használta orvosi növények le vannak írva, pl. a

Kneipp vízkúrájában említett növények atlasza, de ez is, mint sok más mű, csak a német kiadás fordítása s azért nem veszi figyelembe hazai viszonyainkat. Még ma is tapasztalhatjuk nem egyszer, hogy az egyszerű népben sokkal nagyobb a bizalom az Úr Isten adta füvek hatásában, mint akármilyen ügyes orvosban. A kuruzslás, az orvosi növényeknek házilag való alkalmazása talán nem fog megszűnni soha sem. A közlekedési eszközök tökéletesbülésével, a vasuti hálózatok kiterjeszkedésével sok változik; a gyors közlekedés általános hatása elseper sok babonát s vele együtt sok orvosi fűnek tartott növény gyógyító hírnevét is.

Annál feltűnőbb ilyen viszonyok között, ha egy-egy félreeső helyen megmarad a régi babona, az ősi kuruzsolás régi valóságában; az ilyen elmaradt vidéken sokszor a legegyszerűbb viszonyok uralkodnak továbbra is. Csodálkozni kell, mily szerény, igénytelen és gyenge hatású növények szerepelnek ilyen félreeső helyeken a nép között mint orvosi növények.

A mult nyáron Parády Kálmán kollégiumi tanár útján meghívást kaptam gróf Teleki László-tól krakkói (Alsó-Fehérm.) birtokára. E birtokon egy botanikailag érdekes hely van, a »Bilak« nevű 429 m. magas hegy, melyet növénybúváraink sűrűn említenek egyes erdélyi növények lelet-helyéül. Ez a »Bilak« különálló hegygerincz; két széle erdős, középső része

kopár; talán valaha az is erdős volt. Jelenleg a hegy déli lejtője, mely Gyula-Fehérvár felé néz, valamint a délnyugoti oldala, mely Sárd község felé esik, szőlővel van beültetve, s az Erdélyi Hegyaljához tartozó híres bortermő hely. Északi lejtője, mely Krakkó községhez tartozik, kaszáló, olyan, mint a milyen a Mezőség nagy része, s melyet itt »Szénafüvek« néven neveznek. Ez a kaszáló a népmonda szerint régen valami botanikus kert volt; egyesek szerint a rómaiak idejében, mások szerint a török uralom alatt valamely basa termesztetett ott orvosi füveket. A nép hite szerint fennmaradtak abból az időből egyes növények; ezeket a nép most is felhasználja házi gyógyszerül, mert gyógyszertár és orvos messze van tőle.

Úgy látszik, hogy a régi orvosi füvészkert hagyománya kölcsönöz az ott termő füveknek kiváló hatást, mert a nép nagyra becsüli az ottani füveket. Ez a vidék most tagosítás alá kerül s ezért gróf Teleki László, mint a Bilakhegy egyik birtokosa, megvizsgáltatta ez orvosi füvészkert hírében álló helyet botanikai szempontból. Parádý Kálmán tanárral 1895 július 10—15-ikéig jártuk be a fentnevezett vidéket Brunner Béla gazdatiszt szives kalauzolása mellett. Brunner Krakkó faluból a legavatottabb és legjáratosabb fűkereső öreg parasztot is felfogadta mellénk, a ki a nép használta orvosi füveket nekünk a helyszínen megmutatta s elmondta azt is, hogy melyiket mi ellen használják.

E füvek száma nem sok, s azok sem valami különlegességek.

Mielőtt azonban az ott használt orvosi füveket ismertetném, előbb megemlítem azokat a növényeket, melyek a nevezett helyen legtömegesebben fordultak elő. A zöld pázsitot majdnem egymagában alkotta az *Andropogon*

Gryllus, mely embernyi magasságig felnyúló nagy barna bugáival barnás színt kölcsönözött a kaszálónak. Mellette az *Avena adsurgens* Schur; a mélyebb fekvésű helyeken imitt-amott egy pár *Briza media*, *Phleum pratense* és *Alopecurus pratensis* fordult elő.

Tömeges előfordulásával feltűnt a csörgő lator (*Alectrolophus major*), a nagyvirágú békavár (*Prunella grandiflora*), a nagy tejelőke (*Polygala major*), a bakfű (*Betonica officinalis*), a tejszugorító, vagy kásafű, vagy tejoltó galaj (*Galium verum*), mellette a *Galium rubioides*, a *Clematis recta* és *integrifolia*, *Seseli varium*, *Laserpitium latifolium*; a csükküllök több faja: *Centaurea axillaris*, *C. Jacea*, *C. atropurpurea*, *C. spinulosa*, az egérfarkú cziczikóró (*Achillea millefolium* és *nobilis*), *Inula germanica*, a barátszegfű (*Dianthus Cathusianorum*), a sárkerep (*Medicago falcata*), *Phyteuma canescens*; a csengetyűk: *Campanula persicifolia*, *bononiensis* és *glomerata*; a lóherék közül a *Trifolium alpestre*, *montanum*, *pannonicum*; szarvaskerep (*Lotus corniculatus*), koronafürt (*Coronilla varia*), a potaszárny (*Dorycnium herbaceum*), *Anthericum ramosum*, *Muscari comosum*, a nyúlárnyék (*Asparagus officinalis*); *Thalictrum angustissimum*, *Teucrium Chamaedrys*; *Spiraea Filipendula*; a zsályák közül a *Salvia silvestris*, *S. pratensis* és *S. verticillata*; a festő rekettye (*Genista tinctoria*, fehér zanót *Cytisus albus*; nagyon bőven volt az ördögsekér (*Eryngium campestre*); a méregölő (*Vincetoxium officinale*). *Crambe tataria*, *Erythraea centaurium*, *Dictamnus fraxinella*. Gyéren volt ott az ebfojtó müge *Asperula cynanchica*), *Knautia arvensis*, *Scabiosa ochroleuca*, *Leontodon hastilis*, *Senecio Jacobea*, *Erigeron acre*; *Veratrum nigrum*, *Nonnea pulla*, *Carduus nutans*, *Silene Otites*, *Tragopogon pratensis*,

Euphrasia officinalis, *Bupleurum junceum*, *Ferula silvatica*, *Plantago lanceolata*, *Ononis pseudohircina*, *Thesium linophyllum*, *Tormentilla erecta*, *Helianthemum vulgare*, *Veronica spicata*, *Nepete cataria*, *Falcaria Rivini*, *Echium rubrum*, *Linaria vulgaris* és *genistaefolia* stb. Az alsó tájakon jellemző volt az *Althaea pallida*, a *Kentrophyllum lanatum* (*Carthamus lanatus*) és a *Galega officinalis*.

E névsort áttekintve, több olyan növényt találunk, mely orvosi növény számába mehet, vagy a mely legalább azelőtt ilyen volt; pl. a Vincetoxium, Betonica, Tormentilla, Veratrum, Ononis, Achillea, Spiraea stb.

A nép azonban csak a következő növényeket használja orvosi növényül:

1. *Crambe tataria* Jacq. Ezt a növényt oláh ciceronénk »ne praznike« néven hívja. Ez úgy, mint a hozzá hasonló másik faj, a *Crambe aspera* M. B. a Mezőségen elég bőven terem, az úgynevezett »Szénafüveken«.

A Crambe a keresztesek családjába tartozó fehérvirágú évelő növény óriási nagy tőlevelekkel, melyek kétszeresen szárnyasak. A nagy virágzaton apró gömbalakú táskatermések képződnek. Rendszerint májusban virágzik.

A Crambe gyökere sötétszürke, hengeres, sima felszínű s egyenesen lefelé nő, hasonlít kissé a tormához és rendkívül mélyen hatol be a földbe. Kisérők néhány gyökeret próbált kiásni s 50 cm.-nyire kiásta, de még a gyökér közepéig sem ért volt. Ez a gyökér húsos, édeses ízű és zamatos szagú.

A Crambe nagy húsos gyökereit a krakkói nép orvosságul használja. Ez az ő legfontosabb orvosságuk. Használják azonban a gyökéren kívül a magját s virágját is. Mindezeket összetörik, egyúvé keverik és tüdővész ellen használják. A gyökeret továbbá borba vagy tejbe adva megerőltetés, általános rosszullét ellen

és erősítésül igen jó hatásúnak mondják. A Crambe tataria a keleti flóra egyik növénye, mely hazánkban, továbbá tőlünk keletre egészen a Krimig előfordul. Hazánkban a déldunai és középdunai flórajárás hegyein, az erdélyi részekben. Nyugoton Morvaországban is terem,* de csak gyéren, elvétve és pedig mezőkön, szőlőhegyeken és száraz réteken. Állítólag Keletről hozták be ezt a növényt. A Crambe fiatal hajtásait enni is szokták, úgy mint a *Crambe maritima*-ét; Leunis *Synopsis*-ában írja, hogy ezt leginkább Romániában szokták főzeléknek használni, úgy mint a karfiolt; Magyarországon pedig a nagy, húsos, édeses gyökerét meghámozva salátának és megfőzve főzeléknek eszik.**

A Crambe tataria állítólag az a növény, melynek gyökerét Julius Caesar katonái tejjel keverve lepényforma kalács készítésére használták, neve *Cara* vagy *Chara* volt; e kaláccsal a hadsereg, melyet Valerius Dyrriachium (Durazzo) mellett Illyriában vezérelt, sokáig fentartotta magát és biztosította magát az éhség ellen. Ha a pompejánusok a katonáknak szemére hányták az éhínséget, akkor a Valerianusok feléjük ebből a kalácsból dobtak annak bizonyosságul, hogy a dolog nem áll olyan rosszul, mert ez a gyökér ott nagy mennyiségben termett.***

A Crambe orvosi hatásáról nem találtam adatot.

2. Általánosan használt orvosi növénynek mutatta be vezetők a lőtormabércsét, *Clematis recta* L. Szára felálló, elágazó, 0.5—1.25 m. magas, levelei páratlanul szárnyasak; a levél rendszeren hét levélkéből van összetéve; a levél-

* Willkomm, Führer in das Reich der Pflanzen. 843. lap.

** Leunis-Frank, Synopsis. 450. l.

*** Reichenbach, Deutschlands Flora.

kék tojásdadok, épszélűek. Virágai fehérek és bugás ernyőkben vannak; május-juniusban nyílnak. Ez a növény az egész országban kaszálókon, cserjés helyeken s mezőkön előfordul.

Szárát és levelét azelőtt gyógyszernek használták. Leveleit a krakkói nép jelenleg hólyaghúzó szernek használja. Az illető testrészt jól megnyálazzák, s azután ráteszik a *Clematis* friss levelét, mely a bőrön rövid idő múlva hólyagot híz.

A *Clematis recta*, úgy mint a többi *Clematis*-fajok, kisebb mennyiségben maró nedvet tartalmaz; nagyobb mennyiségben tartalmazza azt a *Clematis flammula*, mely azonban Erdélyben nem fordul elő, de előfordul a dél-dunai flórajárásban. Hiszen a Ranunculaceák családjába, a hova a *Clematis* is tartozik, többnyire maró vagy mérges nedvet tartalmazó növények tartoznak.

A *Clematis*ok levelei bevéve még gyuladást, sőt halált is okozhatnak; e leveleket azelőtt orvosságul használták egyrészt hólyaghúzó szernek, másrészt szárítva és porrá törve leforrázták és rákszerű fekélyek ellen használták. Jelenleg nem officinális növény.

3. Az *Erythraea Centaurium Pers.*, az ezerjófű, vagy, a mint Erdélyben nevezik, a »*czentúria*« fontos orvosi növénye a krakkói népnek, melyet gyomor baj ellen használ.

A *czentúria* az egész országban ismeretes mint orvosi növény s a nyári hónapokban szárítva és csomóba kötve árulják a városok piaczaín.

A *czentúriát* felismerhetjük piros színű, sátorosan álló szép virágairól, apró, kerülékes leveiről. Piros virágaitól kapta az *Erythraea* nevet.

Megtaláljuk ezt a növényt az egész ország napos lejtőin, a mezei és hegyi tájon. Már a görögök ismerték és már

Dioscorides írta le. Orvosi értékét már Chiron Centaurus hirdette s lehet, hogy onnan is van a »*Centaurium*« neve. Nagy becsétől is eredhet a neve (*centum* és *aurum*), német neve. »*Tausendguldenkraut*« is kifejezi nagy értékét gyógyító hatásánál fogva. A *czentúria* virágos hajtásai most is officinálisak; sajátságos keserű anyagot tartalmaz, azért poralakban, valamint főzetben gyomorerősítő és izzasztó szernek használják. Theának leforrázzák az emésztő szervek erősítésére s házi szerként mindenütt alkalmazzák, de azonkívül pálinkába is teszik, sőt állítólag a sörhöz is keverik.

4. A *körislevelű ezerjő* — *Dictamnus fraxinella Pers.* Oláhuul »*fresinyel*«-nek mondta vezetőnk. Ez is fontos orvosi füve a népnek. Levelei a kőrisfa leveleihez hasonlítanak, páratlanul szárnyasak, levélkéi hosszúkas tojásdadok. Szára felálló. Virágai fürtben vannak, halvány pirosak, kellemes illatúak, május—juniusban nyílnak.

Az ezerjő a déli és keleti flórajárás köves, dombos és homokos helyein nő. Kertben dísznövényül is tenyésztik szép fényes levelei, valamint csinos és illatos virágai kedvéért.

Az egész növény fűszeres; erős bódító szaga van. Minden része ugyanis illó olajat tartalmaz, mely nagyobb hőmérséknél tömegesen elszáll e növényből; nagyobb melegben a kocsányok mirigyeiből oly tömegesen száll el ez az illó olaj, hogy állítólag égő gyertyával meggyújtható.*

Az ezerjő azelőtt officinális növény volt; gyökerét használták az orvoslásban; most már nem tartozik a felvett orvosi növények sorába. Friss állapot

* Leunis-Frank, Synopsis etc. II. Band. Botanik.

ban van ugyan gyógyító ereje, de száraz állapotban hatástalan.

A krakkói nép az ezerjót nyilalás ellen használja.

5. *Dorycnium herbaceum Vill.*, pofaszárny. Ezt a növényt nagy fontoskodással mutatta nekünk az öreg fűkereső s azt állította, hogy ez a növény nem olyan gyakori (a mi ugyan nem áll, mert bőven lehet találni napos dombokon), s hogy nagyon becses orvosi fű. Az ottani nép ugyanis a leveleit theának forrázza és hideglelés ellen használja.

Hogy ez a növény is orvosi növény, az meglepett, mert eddig csak takarmánynövénynek tartottam.

A *Dorycnium* fehérvirágú pillangós növény, levelei hármaskak, de a pálhákkal együtt öt levélkéjűek. Virágai aprók és gömbökké csoportosulnak. A *Dorycnium* a szikár, cserjés, füves dombokon nő s több alakban található az ország középső és délibb fekvésű napos, dombos vidékein és rétjein.

6. A *Veronica spicata* fiatal leveleit is bemutatta öreg parasztunk, mint olyanokat, melyeket a nép theának

használ gyomorhaj ellen. Ez a növény legfeljebb dísznövénynek használható, de orvosi növénynek nem; más *Veronica*-fajok ellenben, mint a *V. officinalis* és a *V. Beccabunga* keserű ízű és cserző anyagokat tartalmaznak, minél fogva orvosi növények voltak ezelőtt.

7. Végre a bakfű (*Betonica officinalis*) gyomorhaj ellen használt orvosi füve a krakkói népnek. Ez pirosvirágú ajakos növény; virágai sűrű füzérré csoportosulnak; négyszegletű szárán két, legfeljebb négy áttellenes levél van; a levelek tojásdadok, karéjosak. Az egész ország hegyi kaszálóin, erdők szélén, tisztásokon, napos dombokon elterjedt. A bakfű az ó-korban nagybecsült orvosi növény volt; ma már kevésbé. Gyökere bevéve hányást okoz s ezért gyomorhaj ellen orvosságul használták. Azelőtt officinális volt a gyökere és a levele, de ma már csak az állatorvoslásban szerepel.

Ime a nép néhány orvosi füve, a mint azt egy nyári kirándulás alkalmával megfigyelhettük.

PÁTER BÉLA.



Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)



A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:



Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).



Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.